

«Норуот
күүһэ —
көмүөл
күүһэ!»

ЭНГСИЭЛИ

2016 сыл
Ыам ыйын
24 күнэ
Оптуорунньук
№57 (10453)

12+

1935 сыл алтынны 5
күнүгэр төрүттэммитэ

Нам улуухун хаһыата

1996, 2005, 2009 сылларга
«Сыл бастыг хаһыата»

**БЭБЭНЭЭ...
БҮГҮН...
САРСЫН...**

Улуус баһылыгын
мунһабыттан
бэлиэтэһиннэр

Өрөбүлгэ, ыам ыйын 22 күнүгэр, улууспутугар «Биир ньыгыл Россия» испиһэтинэн 15 кандидатка, Партизан бөһүөлөгүгэр баһылыкка, Бөтүнгэ 11 депутатка барыллаан куоластааһын (праймериз) ытыгылына. Улуус үрдүнэн партиянай испиһээккэ 3000 бюллетены 5 учаастагынан үллэрэн уопсай куоластааһын түмүгэ 97% тэҥнэстэ, 92 бюллетень ордубут. Саамай элбэк куолаһы (1852) Г.И. Данчикова, ол кэҥэ (1801) Ю.С. Куприянов ылбыттар. Партизанга нэһилиэк баһылыгын праймеризыгар 233 куолаһы ылан А.И. Винокуров таһыста, үлэлии олоһор баһылык А.Н. Зыряновка 209 куолаһа бэриллибит.

Планеркаҕа Намнааҕы санга начальнигы Иннокентий Олгович Марковы билиһиннэрдилэр. Кини Мөҥгэ Хагалас улуухуттан төрүттээх, 2003 сылтан ИДМ ситимигэр үлэлээбит.

Оскуолаларга тihэx чуораннар чудаардылар. Педагогическай дьаарбанка виртуальнай түһүмэҕэ саҕаланна. Оскуолаларга инвентаризация ытыгылылар, чэбдигирдэр лааһырдары бэлэмнээн көҥүлү ылаллар. 1 №-дээх оскуола техникаскэй өттүнэн бэлэмигэр БКЭ-бэ эрэбиэркэ ытыгылылар. «Азия ороһоро» оонньууга улуустан 150 оҕо кытыаҕа. «Абитуриент штаб» састааба быһаарылына, О.С. Белолобская салайаҕа, билигин целевой үөрэххэ кириигэ миэстэлэри быһаараллар.

«Намкоммунтеплоэнерго» ыам ыйын 22 күнүттэн оттук сезонун түмүктээн иттиитин тохотто. Үлэһиттэр сүрүн араҕалара уопускаҕа барыыһа. Бэс ыйын 1 күнүгэр «НКТЭ» ылар иһэ 11 мөл. солк. тэҥнэстэ, манна төлөһүү үлэтэ түргэтиэхтээх.

«Эрэл» ТХПК үүтү тутар пууннара бары үлэлиилэр, республикаттан кэлбит субсидияны үлэрбиттэр, үүккэ эбии төлөнүөхтээх үп 1 мөл. 800 тыһ. солк. иэскэ хаалла, сотору кэмнин сабыллыахтаах. Никольскайга тутулуохтаах овошечранилище бырайыагын экспертизата бу ыйга түмүктэниэхтээх уонна тутууга аукционга таһаарыллыахтаах.

Улуус киинигэр ааспыт өрөбүлгэ тыа хаһаайыстыбатын бородууксуйатын дьаарбанката үрдүк тэрээһиннээхтик ытыгылына. Бастагы миэстэни Ленскэй, иккини Хатыг Ары, үсүһү Хамаҕатта нэһиликтэрэ ситистилэр. Кормовой культураны ыһыыга 2043 га былаан түспүтүн 1700 га диэри аччатарга ТХМ кытта уопсай тыл булбуттар.

Хагалас улуухугар «Орто дойдуга» «Дыгын оонньууларыгар» кыттарга 34 бөҥс күөн күөрүстэ. Биһигиттэн Антон Тойтонов бу оонньууларга путевканы ситистэ, иннэ ғынан сайын оонньууларга 12 бөҥс кириэһэхтээх, мантан 4-дэ намнар.

Бэлиэтэнэ В. КАСЬЯНОВ

Биһиги репортажпыт

Ыам ыйын 22 күнүгэр «Биир ньыгыл Россия» партия тэрийиитинэн биһиги улууспутугар Государственной Думаҕа депутатка кандидаттарынан бу партиятан турар 15 кандидаттартан бастыггарын барыллаан куоластааһын (праймериз) биэс сиринэн ытыгылына.

354 киһи кэлэн куоластаата, о.э. 44,6%.

Партизаннар 635 быыбардааччылаахпыт дииллэр. Бу нэһиликтэн 130 киһи быыбардаата, о.э. 20,5%.

Никольскайдар 200-чэкэ быыбардааччылаахтар. Кинилэртэн бу быыбарга 48 киһи кытына. Онон быыбардааччы уопсай ахсааньтан 24% кэлэн куола-

аны ким да кыайбат, олохпутун тупсарыахтара, сирдээх сокуоннары ылыныахтара диэн бу быыбарга кыттабыт, билигин үйэтэ атын, атын олоххо олоһобут, дыгыннээх быыбарга ким турарыттан көрөн куоластыахпыт дииллэр.

Сорохтор «Бу быыбарга элбэк киһи кэлэн куоластаабатаҕына Хабаровскайтан элбэк депутат

КУОЛАҤЫ—БАСТЫҤҤА!

Соҕурууну түөрт нэһилиэк быыбардааччылары быыбардыр учаастактара I Хомустаах дьаһалтатын дьизигэр тэриллибит. Быыбар сарсыарда 8 чаастан саҕаланан баран кизэ 8 чааска түмүктэннэ. Үөдэй, Партизан, Никольскай олохтоохторун үксүлэрин автобуһунан таһан быыбардаттылар. Сорохтор бэйэлэрин техникаларынан кэлэн бюллетеннары толорон урнаҕа уктулар. Тэриллибит хамыһыһа, нэһиликтэртэн быыбары ытыгыга көмөлөһө кэлбит волонтердар үтө суобастаахтык, чуолкайдык сүктэриллибит эбээһинэстэрин толорбуттарын бэлиэтиэххэ сөп.

Үөдэйгэ 700-чэкэ быыбардааччы баар, онтон 130 киһи кэлэн куоластаата. Ол эбэтэр быыбарга кыттыгы бырыһыана — 18,6%.

I Хомустаахха 800-чэкэ быыбардааччы олоһор. Кинилэртэн

стаата. Көстөрүн курдук, бу түөрт нэһиликтэ холбоон 2335 уон аҕыс саастарыттан аҕа саастаах, быыбардыр бырааптаах дьон баар буоллактарына барыллаан быыбарга 662 киһи кэлэн бюллетень укта. Онон быыбарга кыттыгы бу 4 нэһиликтэ холбоон 28,4%.

Быыбардыр учаастактартан куоластаан бүтэн тахсыбыт уонча киһини кытта кэпсэттим. Бу 15 кандидаттан бэрт аҕыһа киһини эрэ биллэлэр эбит. Үксүлэрэ хаһыат, телевидение нөҥүө Ю.С. Куприяновы, Г.И. Данчиковаҥы биллэлэр. Түөрт биэс киһи өссө А.П. Николаевы, Ч.Н. Гаврильевы билэбит дэһэллэр. Быыбар туох сыаллаах-соруктаах ытыгылыларын сорохтор чуолкайдык билбэттэр.

Атын партиялартан кандидаттар суохтарыттан соннуй аллар. Сорохтор «единэйдэри»

талыллыа» диэбиттэрин иһин сорох быыбардааччы республикатын интэриэһин туруулаһа диэбит киһилэригэр куолаһа биэрээри кэлбиттэр.

И. ИВАНОВ

Ыам ыйын 22 күнүгэр — РФ Государственной Думытыгар «Биир ньыгыл Россия» партия депутаттарыгар кандидаттары талар барыллаан быыбарга 14.24.070 №-дээх счетнай палатаҕа (Намнааҕы педколледж) күнүс 13 чаастааҕы туругунан 361 киһи кэлэн быыбардаабыт. Быыбардыр хамыһыһа А.К. Михайлова председателлээх үс киһи уонна биэс волонтер буолан үлэлээтилэр.

А.К. Михайлова этэринэн, дьон кэлиитэ үчүгэй, эбиэктэ диэри сүрүннээн Хамаҕатта нэһиликтэн дьонно-сэргэтэ кэлэн быыбардаабыт.

А. СОЗОНОВА

Дьаарбанка — 2016

Ыам ыйын 22 күнүгэр улуус киининээҕи М.К. Аммосов аатынан болуоссакка сааскы дьаарбанкаҕа барыта 104 атыһыт, о.и. 95 кэтэх хаһаайыстыбалаах дьон, 9 бааһынай хаһаайыстыбалар, тыа хаһаайыстыбатын тэрилтэлэрэ кытынылар.

Кинилэр үүнээйилэр расадаларын, хортуппуйдарын сизэмэтин, моонньооннорун угун, араас сибэккилэрин, дьэдьэннэрин, иппит сибиннэлэрин оҕотун, куурусаларын сымыытын, астаабыт астарын уо.д.а. тыа хаһаайыстыбатын бородууксуйатын, промышленнай табаардары аҕалан атыылаан үллэннэттилэр. Куораттан кэлбит Хатас сибиннэ иитэр комплекса 100 сибиннэ оҕотун, көтөр иитэр фабрика сымыыты, «Росток» ХЭТ моонньоон уо.д.а. уктарын хамаарытык батаран үгүөрү дохуоту киллэринэн бардылар.

Дьаарбанкаттан тугу эмэ булан-талан бараары, баардаах тугу эмиэ батаран дохуотугар дохуот эбинээри мустубут дьонно-сэргэни улуус баһылыга А.П. Атласов, Ленскэй нэһилиэк баһылыга А.Г. Новгородов, улуус

НЬУКУОЛУҤҤА — АБЫРАЛЛААХ ДЬААРБАНКА

депутаттарын сэбиэтин председателэ И.Р. Попов истинник иһирэхтик эҕэрдэлээтилэр.

Дьаарбанканы тэрийээччилэр «Саамай тэрээһиннээх нэһиликтэринэн» ааттаан Ленскэй нэһиликтэ бастагы, Хатыг Арыгыга иккис, Хамаҕатта үһүс миэстэлэри биир санаанан биэрдилэр. «Саамай бастыг тэ-

рилтэ, хаһаайыстыба» диэн минацияҕа Намнааҕы техникум (Граф Бизергэ) бастагы, «Эрэл» ТХПК иккис, «Росток» ТХПК (Модут) үһүс миэстэлэргэ тигистилэр. «Бастыг кэтэх хаһаайыстыбаларынан» ааттанан С.В. Мухина (Хатыг Ары), Г.А. Седалищева (Нам), М.В. Винокурова (Хатыг Ары) I, II, III миэстэ-

Ыһыы — 2016

«БИИР КҮН ДЬЫЛЫ АҤАТАР»

Улуус тыатын хаһаайыстыбатын управлениетын кылаабынай специалиһа Сардана Новгородова иһитинэрбитинэн, ыам ыйын 16 күнүнээҕи туругунан, сиик саптарыта 50 гектарга ытыгылыбыт. Сааскы хортупуу 1420 гектардаах бааһынара онһулуохтааҕыттан бу күннэргэ 30 га эрэ хортупуллубут. Моркуоп 3 гааҕа ыһыллыбыт.

Бөтүгн нэһиликтин «Шмидт» (сал. Г.Г. Уваровскай) уонна «Дьулус-97» (сал. М.П. Сивцев) бааһынай хаһаайыстыбалара халпыыста расадаларын ыам ыйын 7 күнүгэр олоһобуттар. Сүөһү аһылыгын культураларын сизэмэтин ыһыыга былырыныгын хойутааһын сүрүн төрүөтэ өрүһүнэн суол эрдэ сабыллан, сизэмэ өрүс илин эңэригэн кэлэ илигэ буолар. Уу суола аһылына да «Саха кредит» тэрилтэ бастагы паромунан 98 тн эбиэс сизэмэтин, 22 тн минеральной уоһурдууну аҕалыахтаах. Онон кормовой культура сизэмэтин ыһыыны иккис болдьоххо ыһаҕа былааннаабыттар.

Хортуппуйу олоһууну хаһаайыстыбалар бары ыам ыйын 28 күнүттэн саҕалыахтара. Бу хампаанна бэс ыйын 5-10 күннэригэр түмүктэниэҕэ.

Ыһыыга үлэтиэхтээх техникаларын хаһаайыстыбалар бары өрөмүөннээтилэр. Билигин техникаскэй көрүүнү ыһытара сылдыллар. Ыһыы үлэтин саҕалааһын туһунан оперативнай сводканы түһэриини сорох нэһиликтэр хойутааллар. Бу күннэргэ Бөтүг, Хатыг Ары, Модут, I Хомустаах, Көбөкөн, Фрунзе уонна Салбаг эрэ специалистара ыһыы туһунан сводканы ытыгылылар.

Ыһылыгы ыһыыга былааммыт: 533 гектар хортуппуй, 126 га оһуруот аһа, 2043 га сүөһү аһылыга буолар культуралар, 300 га туорахтаах культура. Былаан кырата суох. Онон хаһаайыстыбалар күнүдүйү сүтэрбэт ғына тэринэн, үчүгэйдик ылсан, турунан үлэтиэхтэрин наада.

Бэйэ информ.

И. ИВАНОВ

**Ааҕан-суоттаан
үлэлээтэххэ**

Ааспыт нэдиэлэҕэ биһиги улууспутугар СР экономикаҕа министрин солбуйааччы А.С. Пахомова салайааччылаах бөлөх, араас сыллардаагы «Министр» диэн дыалабыай оонньуу кыттылаахтара тахсан, «Нам улууһа» МТ дыаһалтатын үлэтигэр сүбэ-ама биэрэн, практической көмө оҕорон бардылар.

Бу бөлөх күнү толору дыаһалта отделларын, управлениеларын үлэһиттерин, урбааньыттары, ыччат лидердэрин кытта туһааннаах хайысхаларынан хайдыһан улуус үлэтин-хамнаһын, олоҕун-дыаһаҕын билсестилэр. Социальной-экономической сайдыыны түргэттигэр үлэ ханнык хайысхатын туһунан, оҕорон таһаарыы хайа көрүнүнэн олохтоохтук ылсан үлэлиэххэ сөбүн сылыктаатылар.

Сарсыарда 10 чаас 30 мүнүттүгэр улуус бастыҥ ыччатын мунньан «дыалабыай оонньуу» тэрийэн ыгыттылар. Ол кэнниттэн эдэр специалисттары, ыччат лидердэрин кытта көрсүһүүгэ дыалабыай оонньууну ырыттылар, түмүгүн билиһиннэрдилэр.

Киһэ улуус дыаһалтатын актовай саалатыгар түмүктүүр муньааха Александра Станиславовна улуус дьонун-сэргэтин кытта көрсөн кэпсэтиилэр, улуус социальной-экономической сайдыытын ырыттан көрүү ханнык кыахтар баалларын көрдөрбүттэрин сиһилии ырытта уонна сайдыы суолларын ыйан биэрдэ. Ол курдук, биһиги улууспут атын улуустартан нэһилиэнньэтин ахсаана эбиллэ турарынан, үлэни кыайар саастаах дьонно элбэтинэн, нэһиликтэр үксүлэрэ гааска, үрдүк күүрүүлээх эл/уот ситимигэр холбонмуттарынан, суолун-иһин туруга быдан үчүгэйдэн, бааһынай хаһаайыстыбаны, бэйэ дыалагы (урбааны) тэриниигэ нэһилиэнньэ дьулуһуутунан, кырааттан чугас буолан бордодууксуйаны батарыга балаһыаньыта үчүгэйдэн, сирэ-уота үксэ хаһаайынааһынан, профессиональной үөрэтии тэрилтэлэрэ баалларынан ордуктаах.

**УЛУУСПУТ
САЙДАР КЫАХТААХ**

Онон специалисттар ааҕан-суоттаан билгэлээһиннэринэн, торумнааһыннарынан улуус дьонно-сэргэтэ тыа хаһаайыстыбатын бары салааларынан олохтоохтук дьарыктаннахтарына, наука ситиһитин утумнаахтык олоххо киллэрдэхтэринэ, саҥа технологиялары киэнник оҕорон таһаарыы эйгэтигэр туһаннахтарына, ыһы үлэтигэр, сүөһүнү иитиигэ кооперациялаһыыны олохтоохторуна, тыа хаһаайыстыбатын бордодууксуйатын астааһыны-танастааһыны кэнгэттэхтэринэ, бордодууксуйаны батарынан дьарыктанар идэтигэр, куорат, улуустар батарар тэрилтэлэрин кытта бииргэ үлэлиир тэрилтэ тэрилиннэһинэ хаһаайыстыбалар ороскуоттара аччыаҕа, дохуоттара улаагыаҕа.

Билигин үлэриир «Эрэл» ТХПК сүрүн дьарыгын сэргэ сүөһү аһылыгын бэлэмнээһингэ ылсан үлэлиир буоллар, үүтү, эти оҕоруу кээмэй биллэрдик үрдүн сөп. Улууска тойон ыгырыаны иитиинэн дьарыктанар усулуобуйа баар. Бу салаа дьон үлэлээх буолуутугар, тыа сириг олохтообун дохуотун үксэтигэ көмөлөһүн сөп. Туризм бары салаатын сайыннарыыга ылсан үлэлииргэ усулуобуйа барыта баар.

Түмүккэ, улуус норуотун

хаһаайыстыбатын кэккэ салааларын сайыннарыыны түргэттигэр маньык сүрүн сүбэлэри биэрдилэр:

- үлэтэ суох ахсаанын аччатар инниттэн муниципальной программаны оҕорон ылынарга;
- нэһилиэнньэ тийиммэт, көмүскэлэ суох аранатын дьарыктаах оҕорор туһугар бытархай үлэни хааччыйар тэрилтэлэри (агентстволары) тэрийэргэ;
- бордодууксуйаны батарыыга, атын да ылсыыга-бэрсиигэ, хардарыта көмөлөсүһүүгэ, дьону дьарыктаах оҕорууга улуустары кытта бииргэ үлэлээһини ситиһэргэ;
- ис кыахтары арыйар, көдүүстээхтик туһанар инниттэн муниципальной баай-дуол, дьы-уот инвентаризациятын ытарга;
- улуус дыаһалтата СР профессиональной үөрэхтээһингэ министерствотун уонна улуус тэрилтэлэрин кытта рабочей профессияларга үөрэтии хайысхатын улуус ханнык идэлээх кадрдарга наадыйарынан үөрэтии сүбэлэһэн быһаарсарыгар.

И. ИВАНОВ

Оҕо — олох сибэккитэ

Аппааны сэлээнньэтин олохтооҕо, пенсиялаах, эйбэс эбэ, далбар хотун Елена Петровна Чупрова кэргэнэ эрдэ өлөн 5 оҕолоох (3 кыыс, 2 уол) аҕардас хаалбыта. Оҕолорун итэри сарсыарда эрдэ туран чааһынай хотонугар сүөһүлэрин көрөрө, онтон кириэн оҕолорун дыаһайан, аһатаан оскуолаҕа, оҕо саадыгар ыталыыра.

Балыһаҕа үлэтин күнэ буоллаҕына санитаркалы баарара. Хаҥа, дьытэ үлэтин таһыгар турар буолан абырыыра. Күнүс кэлэн оҕолорун аһатан, дьытэтин көрөн-истэн эмиэ үлэтигэр сүүрэрэ, онтон киһэ хотоно,

Кыракый Абрам үс сааһыттан ийэтигэр, эбэтигэр соруйтарыыта суох көмөлөһөн үүнээйилэргэ уу кутуһан көмөлөһөр эбит. Улаатан иһэн бэйэтэ ис санаатыттан иһит, дьытэ сууйар, оонньуурдарын бэйэтэ хомууан, сааһылаан уурур. Ол быһыгар оҕо-оҕо курдук элэстэнэн оонньоон кэлэр. «Барытын түргэн баһайытык үлэли охсон, оонньоу охсон» диэн ийэтэ күлэ-күлэ кэпсиир. Аны билигин убайдара дьытэ буор киллэрен бэлэмнээтэхтэринэ, кыракый ыстакааннарга кута-кута дыаһыктарга уган бэлэмниир. Ийэтэ үлэтигэр кэлэн уу кутан сизэмэтин, үүнээйитин угар эбит, онно эмиэ көмөлө-

ХОҢУУН ҮЛЭҢИТ

оҕолорун көмөлөһүннэрен дьон сакааһынан бурдук ас астыыра, утуталаан баран иһитин-хомуоһун, дьытэтин хомуура.

Сарсынгытыгар астаабыт аһын атылыы, сакаас ыла сүүрэрэ, күннээҕи бүппэт үлэтэ эмиэ салданара. Ити курдук хаачыгырайан, бэйэтин холобурунан оҕолоро бары үлэһит дьон буола улааттылар. Бөһүөлөк арҕаа энгэригэр улахан дьытэ туттан бэр-бааччы олоролор. Улахан гаражтаахтар, икки теплица-лаахтар, киэн уһаайбалаахтар, онно хортуюска, оҕуруот аһын, сибэкки арааһын олордоллор.

Кыра кыыс Елена Ионовна эмиэ 5 оҕолоох. Кэргэнин, үс оҕутун кытары эборакка олорутун. Икки оҕо күүрээригэр бааллар: Валерия, 6 кылаас, үөрэбэр ударница уонна кыра уол Абрам, 6 саастаах.

Бурдук ас астаахтарына тиэстэ мэйийэн көмөлөһөр, теплицаҕа уу кутуһар, сылыгар тэрил холбуур. Дьытэ таһыгар бөҕү-сыһы хомууа сылдыар. Оҕо саадыгар, балыһаҕа куруук үлэһиттэргэ көмөлөһө сатыыр эбит. Компьютерга наһаа олоро сатаабыт, телевизорга биридэ эмэ мультигы, сахалыы киинэни көрөрүн сөбүлүүр. Үчүгэй ырыаны иһиттэринэ үтүктэн ыллаһар, үнүкүлээн эйгэллэр. Киһи эрэ сөбүөх, таптыах оҕото.

Билигин сибэкки арааһын барытын арааран, туох ханна олордуллан турарын ким хайа иннинэ кини билэн кэпсиир, булар, аҕалар. Бэйэтэ оҕо эрдэбиттэн инбалиит эбит. Онон Абрамы кэлэн иһэр оҕо көмүскэлин Күүнүнэн эбэрдэлибин, алгыспын тиэрдэбин.

Мария БЯСТИНОВА

**2016 сыл — тыа
хаһаайыстыбатын
биэрэпиһэ**

Быйыл сайын от ыйын 1-гы күнүттэн биһиги улууспутугар Бүтүн Россиятаагы тыа хаһаайыстыбатын биэрэпиһэ ытыллыаҕа.

Бу эппиэттээх тэрээһингэ бэлэмнэни хаамытын уонна чопчу туох соруктар туралларын туһунан Нам улууһун тыа хаһаайыстыбатыгар баһылыгы солбуйааччы Ефим Ефимович Гоголевы кытта көрсөн кэпсэтибит.

Корр.: Ефим Ефимович, биһиги билэрбитинэн, Россияга аан бастагы т/х биэрэпиһэ 1920 сыллаахха ытыллыбыта. Онтон кэлин дөрүн-дөрүн ыһы иэтин чуолкайдааһынга, ынах сүөһү ахсаанын аарыыга, виноградниктар иэннэрин быһаарыыга тус сыаллаах биэрэпистэр ытылла сылдьыбытара.

2006 сыллаахха кизг хабыылаах Бүтүн Россиятаагы т/х биэрэпиһэ ытыллыбыта. Быйыл ытыллыахтаах биэрэпискэ

**БИЭРЭПИСТЭН ҮЛЭ КӨДЬҮҮНЭ
УЛАХАН ТУТУЛУКТААХ**

тыа сириг ханнык хаһаайыстыбалара хабыллыахтарай?

Е.Е.: Быйылгы биэрэпис Россияга, Саха сиригэр, биһиэхэ от ыйын 1 күнүттэн атырдьах ыйын 15 күнүгэр диэри болдоххо ытыллыаҕа. Бу биэрэпискэ сирдээх-уоттаах, дьытэ сүөһүтүн араас көрүнүнэн дьарыктанар, тыа хаһаайыстыбатын бордодууксуйатын оҕорон таһаарар хаһаайыстыбалар хабыллыахтара. Онно кириэллэр: тыа хаһаайыстыбатын бөдөн, орто тэрилтэлэр; бааһынай хаһаайыстыбалар; оттуур сирдээх, эбэтэр чааһынай бас билэр учаастактаах, сүөһүлээх-астаах кэтэх хаһаайыстыбалар.

Корр.: Дойдубут бу биэрэпис тугу күүэтэрий? Биэрэпис тугата тугохханы?

Е.Е.: Быйылгы биэрэпис аан дойдуга быһыы-майгы уларытты, сытырхайбыт дойдуга бэйэтин аһынан-үөлүнэн, таһаһынан-сабынан бар дьонун толору хааччыйар турукка тийиэхтээҕэ өйдөнүллэр буолбут кэмигэр ытыллар. Бу биэрэпис түмүгэр олоҕуран госуударство тыа сириг сайыннарыыга туһуламмыт политикага тосту уларыыта.

Госуударство политикатын сүрүн хайысхата: т/х сайыннарыы, тыа сириг дьонун олоҕун таһымын үрдэтии, тыа хаһаайыстыбатын производствотын бордодууксуйата госстандарка

эппиэттирин ситиһии, бэйэ оҕорон таһаарар табаардарын элбэтэн тастан кириэр (импортнай) табаардары солбуйуу. Биэрэпис төһө чуолкайдык ытыллар да, госуударство ытар политикага чуолкай, көдүүстээх буолуоҕа.

Корр.: Биэрэпис лиһингэр сүрүннээн туох ыйытыгылар кириэллэрий?

Е.Е.: Чааһынай хаһаайыстыбалар хоруй биэрэр листэре маньык ыйытыгылардаах:

- хаһаайыстыба характеристиката;
- хаһаайыстыбаҕа хас киһи баара (о.и. наймыласпыт үлэһит);
- бас билиигэ төһө сирдээхтэрэ-уоттаахтара;
- төһө ыһы сирдээхтэрэ (сүрүннээн манна хортуюппуй, оҕуруот аһын ыһар сирдэрин, теплицаларын иэнэ);
- бу сиртэн төһө сирэ туһаҕа турара, туһаныллара;
- хас дьытэ сүөһүлээхтэрэ (сылгы, сибиинньэ, көтөр у.д.а.);
- төһө бордодууксуйаны госу. туттараллара, онтон төһө дохуоту ыллалара;
- төһө техникалаахтара.

Тыа хаһаайыстыбатын тэрилтэлэрэ уонна бааһынай хаһаайыстыбалар чааһынайдардааҕар балаҕа элбэх боппуроска эппиэттиэхтэрэ. Онон кирилэр биэрэпис листэрин статуправлениеҕа бэйэлэрэ кэлэн толоруохтары сун.

ахсаана сыл ахсын эбиллэн иһэр.

Корр.: Сылгыны иитиигэ туруктуу хайдагы?

Е.Е.: Сылгы ахсаана 2003 с. 6923 төбө этэ, 2006 с. 237 төбөнөн аччаан 6786 төбөҕө тийибит. Билигин, 2015 с. түмүгүнэн, 11525 төбө буолан турар. Ол аата 2006 с. кытта тэннээтэххэ 169,8%. Сылгы ахсаана кэнниги сылларга эбиллэ турар.

Корр.: Нэһилиэнньэ, бааһынай хаһаайыстыбалар даҕаны сорохторо биэрэпиһи нолуоктары үрдэтээри ыталлар дьин сэрэхэдийэллэр. Итиннэ туох дьин хардарыан этэй?

Е.Е.: Биэрэпис листэригэр аат-суол суруллубат. Бу барыта кимтэнэ биллибэт (анонимнай), конфиденциальной ытыллар. Биэрэпис көрдөрүүлэрэ нолуоктуур (фискальной) уорганнарга бэриллэитэ сокуонунан бобуллар. Кырдьыктаах эппиэттэр туох да кутталы үөскөптөтөр.

Хас биридди хаһаайыстыба эппиэттигэр госуударство тыа хаһаайыстыбатын сайдыытын хамсатар ханнык дыаһаллары олохтуура, туох сыалы-соругу туруорара олус тутулукутаах. Быйылгы биэрэпис лозуна да оннук этэр: «Тыа сириг туруктаах олоҕо — дойдубут бөҕө-таҕа туруга» («Село в порядке — страна в достатке»). Биэрэпис бэйэбитигэр туһулааһын бары өйдүөх тустаахпыт.

Сизн БОЛДУУ

Кэрэ эйгэтигэр **Ыам ыйын 20 күнүгэр А.Ф. Шестаков аатынан сыннаалан киин дыиэтин иннигэр үһүс сылын ырыа Күнэ буолан ааста. Ырыа Күнүн «Чэчири чөлгийэр Нам киинэ» диэн нэһилиэк Өрөгөй ырыатынан бары көрөөччүлүүн, кыттааччылыын сүһүөххэ туран ыллаан арыдылар.**

СР культуратын үтүөлээх үлэһитэ, ССРС культуратын туйгуна, Таастаах уонна Нам нэһиликтэрин Ытык киһитэ, самодеятельной композитор, «Дьүөгөлэр» народнай вокальной ансамбыл, «Туллук хаара» улууустаагы ырыа айааччыларын түмсүүтүн салайааччыта, «Ньургуһун» народнай үгкүү-хоровой коллектив хормейстера Е.А. Кутукова Нам улууһугар ырыа Күнүн бэлиэтиргэ көбүлээччи буоларын быһыытынан ырыа түһүлгэтин эфэрдэ тылынан арыйда.

Бу тэрээһингэ Аппааны нэһилиэгиттэн Анисия Иванова, Петр Машников, Нам нэһилиэгиттэн «Ньургуһун» народнай хор (сал. Е. Кутукова), сыана ветераннара Иннокентий Иванов, Илья Новиков, Афанасий Захаров, «Иэйи» ветераннар түмсүүлэрэ (сал. Т. Гурьева, В. Никонов), Мария Дьяконова, Евгений Крыжановская, «Аман» квартет (сал. А. Татарин), Дьулуур уонна Вая Пахомовтар (сал.

Дьыллар уонна дьылдалар

Нам улууһугар электричество уота сандаарбыта лоп курдук 90 сылын туолла. 1926 сылтан сағалаан бу электричество күүһэ олоххо киирээригэр бэйэлэрин сэмэй кылааттарын киллэрситбит дьоммутун сағардан кэпсээн, кэнчээри ыччаптыгыгар өйдөтөн биэрэбит биһиги сүрүн сорукпут. Ол курдук, биһир тарбахха баттанар көмүс илиилээх ытык киһитиб Аргунов Дмитрий Ионович — Басхарай уус буолар. Кини сырдык аатын умнарбыт сатамат.

Дмитрий Ионович 1898 сыллаахха Таастаах нэһилиэгэр быстар дыдаҥы дьэ кэргэннэ төрөөбүтэ. Дмитрий аҕата тимири уһаарар Чаакыйа үрүөһү «Добро» диэн сэлиэннэ нуччалара кэлэн олон тимири уһаарар сылларыгар уһана сылдьыбыт эбит. Кини тимири уһаара сылдьан, тимири болгуо тыһа хаайтаран, тимири сааһынан ыһан сирэйин уокка улаханньык оһоллоон, онтон сылтаан сыыстаран өлбүт. Дмитрий эдэр сааһыгар тулаайах хаалан, олохтоох сэнэ Полищенколорга үлэһитинэн сылдьыбыт. Кини бэйэтэ мындыр өйүнэн даҥаны уонна аҕатын удьурдаан уус бэрдэ буолан барбыт.

Гражданскай сэрии иннинэ Никольскайга Чабый уустуун (Афанасьев Петр Яковлевичтын) араас туттар малы - сиэрпэ, хотуур, сүгэ о.д.а. сэтгэри тимири уһааран онорон биэрэллэрэ эбитэ үһү. Гражданскай сэрии сағаламмытыгар атамаан Семенов Никольскайга штабтанан олоһуотун бары билэбит. Сэрии саамай тыһыс күннэрэ дьыллара бүрүккээн туран кэмнэригэр Басхарай ууһу уонна, арааһа, Чабый уус буолуохтаах хаайан олоһон эрэ сэрии сабин дарабына, буудьа куттаран олоһуоттарын аҕам саастаах дьон кэспир буолаллар.

Дмитрий Ионович «Басхарай» диэн хос ааттаммыта эмиэ биһир оһуоруа. Үрүн саллааттара ол хаайан олон эрэ киирэн «Поскорей, поскорей, скоро начнется большая война», - дииди киирэн, дьоммутун ыгытытүүрү бөҕө буолаллар эбит. Ону, дьэ, муһаах саха саллааттара иһиттэхтэрин ахсын «Басхарей да басхарей» дииллэр үһү. Онон Басхарай диэн аат иҥэн хаалбыта үһү диэн кэспииллэрэ. Сэри буолуон 3 хонук иннинэ Басхарайдаах Чабый үрүгнэртэн күрээт Таастааһынан Горнайга түһэн хаалаллар.

ЭНСИЭЛИ ХОЧОТО — ЫРЫА КҮНҮГЭР

Ф. Соловьев), Н.С. Охлопков аат. Намнаагы гимназия 5 кылааһын үөрэнээччилэрин триота, Намина Жиркова, Андрей Игнатъев (сал. Нь. Сивцева) кыттыны ылылар, көрөөччүлэргэ ыллаан ырыаларын бэлэхтээтилэр. Хас биридии кыттааччыга, айар коллективка уонна салайааччыларга ырыа Күнүн эфэрдэлээх түһүлгэтигэр кыттыыларын иһин анал бэлиэ суруктар туттарылыннылар.

Салгы нэһилиэк үлэ тэрилтэлэрин икки ардыларыгар ытытылар «Үлэнэн уруйдуубут төрөөбүт түөлбөбитин» уус-уран самодеятельнай фестиваль II туура — ырыа ансамбылларын куонкуруһун көрүүтэ буолла. Саамай бэлэмнээх, кыайыыга дьулуурдаах нэһилиэк культуратын сайдытыгар кылааттарын киллэрсэр тэрилтэлэригэр көхтөөх кыттыны ылылар. Ол курдук, Намнаагы киин балыһа, оройуоннаагы суут, Нам 2 №-дээх орто оскуола, «Сулусчаан» уонна «Туллукчаан» оҕо сайдар кииннэрин үлэһиттэрэ ансамбылынан күөн көрүстүлэр.

Ус киһилээх профессиональнай таһымнаах дьүүлүүр сүбэ быһаарытынан, куонкурус I степеннээх лауреат кыайыылааһынан Саха сиригэр «Азия оролоро» 6-с төгүлүн ытытылаары турар норуоттар икки ардыларынаагы спортивной ооньууларыгар анаан норуоттар доҕордоһууларын кэрэһэллэр ырыаны композициялаах толорбут Намнаагы киин балыһа үлэһиттэрин ансамбыла буолла. II ст. лауреат уонна «Бастын А-капельная ырыа» номинация — «Сулусчаан» оҕо сайдар киинэ, III ст. лауреат — Нам 2 №-дээх орто оскуола, I ст. дипломант — «Туллукчаан» оҕо сайдар киинэ, II ст. дипломант уонна «Дебют» номинация — оройуоннаагы суут.

Бу курдук, үөрүү көтөлөөх, талба талаан өрөгөйдөөх, түмсүүлээх буолууга көбүлүүр ыллаан ырыа Күнэ Ленскэй нэһилиэк киинигэр үгүс көрөөччү, кыттааччы сүргэтин көтөхтө, ырыанан олоһу туйарга кынаттаата.

А. СОЗОНОВА

Спорт — дьулуур, спорт — тулуур

ЕВРОПА КҮРЭБЭ КҮҮТЭР

Ыам ыйын 13-15 күннэригэр 1999-2000 с.т. уолаттарга Старый Оскол куоракка көгүл тустууга Россия күрэхтэһиитэ буолан ааста. Бу күрэхтэһиитэ Намтан билигин олимпийскай эрэл училищетын 10 кыл. үөрэнээччитэ Кузьмин Костя 42 киһилэбэ тустан III миэстэни ылары ситистэ. Дьингэн, бастыахтаах этэ, кыратык төбө үлэлээһинэ тиийбэтэ.

Тустуутун сырдатан көрөр буоллахха манньк: 1 круг — көгүл; 2 круг — Данилов диэн (Москва) уолун 10:0 ыраастык техниканан кыайар; 3 круг — Дагестан уолун 4:3 хотор; 4 круг — финалга тахсар иһин Тува уолун 6:0 кыайан иһэн, прием оҕороору кутталга киирэн биэрэн туше баран хаалар. 5 круг — Фомин, саха уолун кытта III миэстэни былдьаһа тахсаллар, 11:1 баалынан кыайан биһиги уолбут Кузьмин Костя Россияга III миэстэни ылан от ыйын 8-10 күннэригэр Стокгольм куоракка ытытыллаахтаах Европа күрэхтэһиитигэр кыттар ыраабы ылла. Уолбутун бу улахан ситиһиитинэн биһир дойдуну-

лаахтарын ааттарыттан истин эфэрдэбитин тизрдэбит. Европа күрэхтэһиитигэр үрдүк ситиһиилэри бағарабыт.

И. УВАРОВСКАЯ — КҮРҮЛГЭН

Кэрэ эйгэтигэр

Сыллата улус нэһиликтэрин иһинэн ытытыллар быйылгы фестиваль общественной-политической деятель И.Е. Винокуров төрөөбүтэ 120 сааһын, биллэр олонхоһут П.П. Ядрихинскай — Бэдьээлэ 115 сааһын көрсө уонна Россияга киинэ Сыла биллэриллибитигэр ананан кулун тутартан сағаламмыта. Кыра ахсааннаах нэһиликтэр 3-с бөлөхтөрүгэр киирсэр биһиги нэһиликтит уус-уран самодеятельноһын «Үтүө аата умнуллубат...» фестиваллаагы кэнсиэртитин кулун тутарга дьүүлүүр сүбэ иннигэр көрдөрбүшүт.

Кэнсиэртит фестиваль балаһыанньатын быһыытынан ирдэнэр 5 кэнсиэр нүөмэригиттан таҥылан литературнай-музыкальной туруоруу быһыытынан биһир кэлим сценарийынан 54 мүнүүтэ устата барда. Ирдэниллэр жанр бары көрүгүн таба туруоран, көрдөрөн, ыллаан-туйан, үгкүүлүүн кэнсиэртит 45,175 баалынан сыаналанна. Уопсай түмүгү көрдөххө, улуска бу үрдүк сыанабылтан биһирдэстэрэ буолан, III-с бочуоттаах миэстэбэ тиксэн, 3 степеннээх лауреат буолан грамотанан уонна 15 тыһыынча суумалаах сертификатынан бэлиэтэнэн, барыбытыгар соһуччу үөрүү буолла. Ол курдук, дьүүлүүр сүбэ үрдүк баалын «Үтүөтэ умнуллубат» литературнай-музыкальной композиция, фольклорнай бө-

КИИИ ҮТҮӨТЭ УМНУЛЛУБАТ

Сэри бүтэн, саға олох сүүрээтэ олоххо киириитигэр, 1924 сыллаахха, Хағалас улууһуттан Хачыкаат нэһилиэгэр олоһуот баай бэйэтин кэмигэр өйдөөх, үөрэхтээх С. Барашков диэн киһиттэн, кулаактаабыттарын кэннэ барабыгы (локомобиль) көтүрэн болуоттаан ағаларга тимири уонна мас уустарын чулуулара нэһиликтэртэн мустан Намтан айаннаабыттар. Биһиги Миитэрэйбит онно тиийэн барабыгы көтүрэн, болуот оноронор, сааскы муус кэнниттэн уһааран Нам сиригэр Куонда Кириэс кытылыгар ағалан туруорбуттара. Миитэрэй уус бу үлэбэ тигэһэр тиийэ тутуһан үлэлээбитинэн барбыта, аҕыйах кэм иһигэр онорон, өрөмүөннээн бүтэрбиттэрин кэннэ, Миитэрэйи куораттан Четвертаков диэн нуучча киһитэ кэлэн барабыгы үлэлэтэргэ үөрэтэн барбыта. 1925 сыллаахха кулун тутарга үлэбэ киллэрбиттэрэ. Барабык бастакы хаһыта сааскы дьыбардаах сарсыарда ыраахха диэри дуораһыйбыта. Бу оччотооһу нэһилиэннэбэ улахан үөрүүнү, сэргэхсийини ағалбыта. Саға олох үүнэр-сайдар кэскилин уруйдаабыта.

1926 сыллаахха Куонда Кириэс сорох дьыларигэр, райсовекка, милиция отделениетыгар электричество уота сандаарбыта. Нам олохтоохторо ити сыл аан бастаан Ильич сырдык уотун көрбүтүтэрэ. Бу барабыкка уот биэрэр генератор олоһон үлэлэспиттэрэ. Барабыкка суорунаны эргитэн үлэлэтэн кооператив да, бирдүүлүүн ыала да сизмэ таттаран, бурдук ылан үөрөн-көтөн барар буолбуттара. Миитэрэй бэйэтэ тутан-хабан билигичи курдук пилорамаға майгыныньырт станогун онорон күннэ 7 куб. мас астары сылдьытытаах этэ диэн кэспииллэрэ. Бу үлэ барыта кини мындыр өйө, талаана уонна инники олох сайдарын туһугар олук уурбут кытаанах санаата буолар.

Ити курдук, кини харыс да сири халбарыйбакка, 1934 сылга диэри барабыгы үлэлээбитэ. Дмитрий Ионович үлэлээбитин туһунта Саха АССР Верховнай Советын Президиумун бочуотунай грамотатынан нағараадаламмыта буолар. 1939 сыллаахха Булунна киирэн балыктаһар.

Аға дойдуну Улуу сэриитэ сағаламмытыгар Дмитрий Ионович сэриигэ доброволеһынан бараары борохуокка киирбитин Илья Егорович Винокуров бэйэтинэн тиийэн борохуоттан хоһоон таһаарар. «Ус оҕоһун ким иитиэй, барабыкпытын ким үлэлэтиэй?» - диэн И.Е. Винокуров эпититин истэн, Миитэрэй тыылга хаалар. Ити курдук кини барабыгыгар 1955 сылга диэри механиктаабыта. Айылға биэрбит көмүс илиилээх тимири, мас ууһа Дмитрий Ионович онорбут үтүөлэрэ «1941-1945 сс. Аға дойдуну сэриитин сылларыгар килбиэннээх үлэтин иһин» мэтээлинэн бэлиэтэммитэ. Кэлин Таастаах, Партизан уонна Нам оскуолаларын тутарга маастарынан сылдьыбыта. Никольскайга олохтоох нэһилиэннэ, саха тыһа ыала дьэ тутталларыгар биэстээх сыандыраны чыгычахтаан уус кыһагыгар таптайан онорон биэрэрин билигичиинэ диэри махтана кэспииллэр. Ол сыандыранан дьыларин күлүүстэн туталлар эбит. Ону таһынан нуучча оҕоһун барытын илиитинэн тутан-хабан онорон сыбаан биэрэрэ үһү. Маһынан олоһоһу, остуолу, ыскаабы онорорун аға да барбаккын диэн кырдыағастар үөрэ-көтө кэспииллэр.

Дмитрий Ионович уола, «Төрүт киһи төрүөбэ, ытык киһи ыччата» диллэрини, Михаил Дмитриевич ағатын туйабын халтан энегетика бочуоттаах үлэһитэ. Михаил манна, Никольскайга, билигин сыннааланға олоһор. Кини түбүктээх, бочуоттаах үлэтин сырдатар киһи, туох да омуна суох биһир кинигэ суруллан тахсыа эбитэ буолуо.

Михаил Дмитриевич бу Куонда Кириэс кытылыгар барабык турбут сиригэр С. Барашков уонна ағатын, көмүс илиилээх ууспутун, Аргунов Дмитрий Ионович — Басхарайы ааттарын суолларын үйэтигэр инниттэн өйдөбүнньүк сквер туттарары сүүрө-көтө сылдьар. Төһө да үйэбит уларыйа турарын иһин, сайдыы суолугар бигетик турбушут да иһин, историябытын умнарбыт сатамат.

Улууспут, нэһиликтит дьаһалталара болгомтолоһон ууран көмөлөһүөхтэрэ диэн эрэниэҕи бағарыллар.

Р.М. НИКИТИНА, Никольскайдаагы И.С. Шарапов аатынан сирити туһаны музей фондатын харайааччыта

СОҢУЧЧУ ҮӨРҮҮ

лөх толоруутугар «Дьырыбына Дьырылыатта Кыыс бухатыыр» олонхоттон быһа тарды ылылар. Соһуйуохпут иһин, та-

нова Любовь Петровнаға, Находкина Лилия Ивановнаға, танас тигээччилэргэ Захарова Матрена Афанасьевнаға, Павлова Анастасия Васильевнаға, Гаврильева Таисия Николаевнаға, атрибуттары онорбут уустарга Кривошапкин Егор Васильевичка, Иванов Николай Иннокентьевичка, араас малынан-салынан көмөлөспүт ыллаларга ис сүрэхтэн этиллэр махталбытын тизрдэбит.

«Эйгэ» сыннаалан киинигэр муус устар 29-гар бэлиэтэнэр аан дойдуга үгкүү Күнүгэр уонна Үлэ, Эйэ, Саас, I Маай бырааһынньыктарыгар «Эйигин үгкүүгэ ынырабын!» диэн үгкүүнү таптааччыларга, үгкүүгэ сүгүрүүэччилэргэ, үгкүүнү туруорааччыларга үгкүү фестивала ытытылына.

Бу бастакытын ытытыллар үгкүү фестивалыгар Салбан тэрилтэлэрин салайааччылары, үгкүүнү туруорааччылар, саға сағалааччылар, көлүөнэлэр үгкүүһүттэрин бөлөхтөрө, үгкүү сүгүрүүэччилэрэ кытынылар.

Бэйэ информ.

